

GÖÇ ARAŞTIRMALARI VAKFI

İran'dan Türkiye'ye Bir Göç Akını Olabilir mi?

Doç. Dr. Ali Zafer Sağıroğlu

www.gocvakfi.org | info@gocvakfi.org

GAV
GÖÇ ARAŞTIRMALARI VAKFI
MIGRATION RESEARCH FOUNDATION
مركز دراسات الهجرة

İRAN'DAN TÜRKİYE'YE BİR GÖÇ AKINI OLABİLİR Mİ?

Atıf için: Sağıroğlu, A.Z. (2025). *İran'dan Türkiye'ye Bir Göç Akını Olabilir mi?* Göç Araştırmaları Vakfı Yayınları. Ankara.

YAZAR:
Doç. Dr. Ali Zafer Sağıroğlu

GRAFİK TASARIM:
Ruha Medya A.Ş.

E ISBN:
978-625-5830-03-6

Göç Araştırmaları Vakfı
Hacettepe Mahallesi Fener Sokak No: 5
06230 Altındağ/Ankara, Türkiye
Tel.: (0312) 473 76 11
Fax: (0312) 473 79 14

Kitapçığın tüm yayın hakları Göç Araştırmaları Vakfına aittir.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak
sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz.
Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

GAV
GÖÇ ARAŞTIRMALARI VAKFI
MIGRATION RESEARCH FOUNDATION
مركز دراسات الهجرة

İÇİNDEKİLER

Giriş 2
1. Ortadoğu'da Yerinden Edilmeler ve İran 3
2. Türkiye'de İranlılar 5
3. İran'da Olası Senaryolar ve İnsan Hareketlilikleri 11
4. Sonuç 14

GİRİŞ

İran'ın nükleer kapasitesini yok etmek üzere İsrail tarafından 12 Haziran 2025 tarihinde başlatılan saldırılar haftasını doldurmadan ülke içinde ve bölgede büyük tedirginlik oluşturdu. 12 gün kadar süren karşılıklı saldırıların ardından bir ateşkes sağlandığı ilan edildiği sıralarda kaleme alınan bu raporun yazım aşamasında, sadece İran'da değil, İran'ın mukabil saldırıları ile İsrail'de de önemli sayıda insan evlerinden ayrılıp güvenli bölgelere doğru hareket etmeye başlamışlardı.

İran'dan gelen haberler insanların büyük ölçüde daha güvenli gördükleri kırsal kesimlere doğru hareket ettikleri yönündedir. Çatışma ve saldırıların azalması veya şiddetlenmesine göre insanların hareket örüntüleri ayrıldıkları evlerine veya alternatif bölgelere doğru olabilir. Ancak bütün uzun erimli hareketliliklerin de "geçici" olarak başladığı unutulmamalıdır. Yerinden edilmeler genellikle geri dönüş olsa dahi alternatif hareketlilikleri tetikleyebilir. Olası hareketlilikleri öngörmek için henüz çok erken olmakla birlikte "iyi" ve "kötü" senaryolar üzerinden muhtemel insan hareketliliklerine dair tahminlerde bulunmak mümkündür.

Bu raporun amacı, İranlıların Türkiye'deki varlığı ile göç ve hareketlilik örüntüleri üzerinden İran'da ortaya çıkan çatışma ortamının olası insan hareketliliklerine etkisine dair bir çerçeve ortaya koymaktır.

1

ORTADOĞU'DA YERİNDEN EDİLMELER VE İRAN

11 Eylül 2001 tarihinden itibaren ABD öncülüğünde başlatılan "terörle mücadele kampanyaları" sadece Ortadoğu'da 38 milyon insanın yerinden olmasına ve 4,5 milyon insanın hayatını kaybetmesine neden oldu.

2003 yılında "Irak'a Özgürlük Operasyonu" adı altındaki ABD saldırıları sonrası 500 bin insan hayatını kaybetti, 7 milyondan fazla insan yerinden edildi (Irak nüfusunun %20'si) ve 2 milyonu ülke sınırları dışına göç etmek zorunda kaldı. Göç edenlerin büyük çoğunluğu Suriye ile Ürdün'e ve önemli bir kısmı Türkiye ve İran'a doğru hareket etti.

2009 yılında Suriye nüfusunun yarısının (13 milyon) evlerinden uzaklaşacağı ve 3 milyonu aşkın insanın Türkiye'ye yöneleceği söylense idi, kimse böyle bir öngörüyü makul karşılamazdı. 2010 yılında dünyanın "en fazla mülteci barındıran ikinci ülkesi" olan Suriye, 2015 yılına gelindiğinde dünyanın "en büyük mülteci kaynak ülkesi"ne dönüştü. Suriye'den ayrılanlar ağırlıklı olarak komşu ülkelere sığındı. Türkiye, Lübnan ve Ürdün en fazla sığınmacıya ev sahipliği yaparken önemli sayıda Suriyeli sığınmacı Mısır ve Irak'a yöneldi.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde, bölgedeki hiçbir ülke, öncesinden daha huzurlu ve barış dolu günler görmedi. Son İran saldırıları ile ABD'nin nobran işgalciliği, İsrail'in pervasız ve sınır tanımaz saldırganlığı ile birleşmiş görünmektedir.

[1] *https://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2023/Indirect%20Deaths.pdf*

2025 yılı itibarı ile İran, dünyanın en büyük mülteci barındıran ülkesi konumundadır. UNHCR'ın resmi istatistiklerine göre 2024 yılı sonu itibarı ile 3,8 milyon[2] Afgan, Iraklı ve diğer uyruklardan mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Ancak IOM gibi bazı önemli kuruluşlar mülteci ve benzeri konumdaki kişilerin sayısının 6 milyon civarında olduğunu raporlamaktadır.[3]

İran, İsrail ile son zamanda girdiği çatışmaların hemen öncesinde ülkedeki Afgan mültecileri Afganistan'a göndermek için büyük bir geri gönderme politikasını uygulamaya girişti. 12 gün süren çatışmaların hemen ardından geri gönderilen Afgan mülteci sayısının günlük ortalama 30 binler seviyesine eriştiği uluslararası örgütler tarafından rapor edilmektedir.[4] Daha önemlisi çatışmalar esnasında ve sonrasında bir "ajan avı" başlatıldı ve İran hükümeti içlerinde Afganların da olduğu farklı gruplardan insanları İsrail'e ajanlık yapmakla suçlayarak, şeffaf yargılama süreçleri olmaksızın idam etmeye başlamıştır.[5] Hukuki güvenilir kanıtlar yoksun ajanlık ile suçlanan Afgan mültecilere dair haberler şaşırtıcı bir hız ile çok kısa süre içinde Türkiye'de de dolaşıma girmesi dikkat çekicidir.

Türkiye, Suriye, İran ve Irak gibi ülkelerin son yirmi yıldaki istatistikleri şuna işaret etmektedir; Bölgedeki ülkelerin kırılganlıkları o kadar yüksektir ki, bir zaman en fazla mülteciye ev sahipliği yapan bir ülke, çok geçmeden kaynak ülkeye dönüşebilmektedir. Ayrıca bölgede yaşanan yerinden edilmelerden az veya çok tüm ülkeler kendilerine bir hisse almak zorunda kalmaktadır.

Öte yandan, bölgedeki göç ve insan hareketlilikleri her zaman kitlesel akınlar şeklinde gerçekleşmemekte, bireysel düzeydeki yerinden edilmeler ve hareketlilikler de yüksek seviyelere erişmektedir. Ayrıca artan hareketliliklerden en erken ve yoğun biçimde komşu ülkeler etkilenmektedir.

[2] *https://data.unhcr.org/en/country/irn*
[3] *https://www.migrationpolicy.org/article/afghan-refugees-iran*
[4] *https://www.reuters.com/world/asia-pacific/surge-afghans-driven-iran-spy-hunt-after-israel-attacks-2025-07-02/*
[5] *https://iwpr.net/global-voices/iran-hatred-towards-afghans-has-grown-so-much*

2

TÜRKİYE'DE İRANLILAR

Türkiye'nin İran ile çok eski zamana uzanan barış ve iş birliğine dayalı bir "komşuluk" ilişkisi bulunmaktadır. Bölgede siyasi ve ekonomik açıdan "rekabet" ile "iş birliği" arasında gelip giden ilişki çok uzun yıllardır açık bir çatışmaya dönüşmemiştir. Türkiye'de zaman zaman İran tarafından Türkiye'ye bir "rejim ihracı" olduğu gibi tartışmalar olsa da bu argümanlar sınırlı ve dar bir alanda kalmıştır.

Diğer taraftan İran'da meydana gelen siyasi gelişmeler Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. 1979 yılındaki "İran devrimi" akabinde 1.5 milyon kadar insan Türkiye'ye sığınma amaçlı gelmiştir. Ardından 1980-1988 yılları arasında 8 yıl devam eden İran-Irak savaşı sonrasında da çeşitli biçimlerde Türkiye'ye gelenlerin sayısı ve çeşitliliği artmıştır. Gelenlerin önemli bir kısmı üçüncü ülkelere göç etmiş veya İran'a dönmüştür. Ancak hatırı sayılır bir kısmı Türk vatandaşlığı edinmiştir.[6] Özellikle politika kaynaklı göç hareketlerinde İranlılar için Türkiye önemli bir "basamak" ve transit bölge rolü üstlenmektedir. Zira İran'ın diğer komşu ülkelerinin hiçbiri Türkiye kadar "uygun" bir seçenek olmadığı gibi, çeşitli sebeplerle İran vatandaşlarının rahat hareket edebilecekleri ortamı sunamamaktadır.

1980'li yıllar boyunca iltica amaçlı devam eden hareketlilikler, 1990'lı yıllardan itibaren transit ve turistik amaçlı kısa dönemli ziyaretlere dönüşmüştür. 2000'li yıllardan itibaren ise, Türkiye'nin uluslararası öğrenci ve vize serbestisi politikaları ile ika-

[6] *https://www.migrationpolicy.org/article/turkey-migration-history*

met izinli hareketliliklerde artış olduğu gözlenmiştir.

Son yirmi yıldır zaman zaman artan ve azalan biçimde İran'dan Türkiye'ye yönelik insan hareketlilikleri dikkat çekici bir seviyede seyretmektedir. Özellikle 2017 yılının sonralarında başlayan ve sonrasında ekonomik veya toplumsal bir takım protesto hareketlerine dönüşen huzursuzluklar, İran toplumunun önemli bir kısmını **"yaşam tarzı göçü"** olarak tanımlanan türden hareketliliklere sevk etmiş görünmektedir.

İran halkının, ağırlıklı olarak dış dünyaya açık, "seküler" ve batılı değerlere müzahir orta sınıf toplumsal grupların başka ülkeler kadar Türkiye'ye de yöneldikleri, İran menşeili göçmen profillerinden anlaşılmaktadır. Büyük çoğunluğu düzenli hareketliliklere konu olan İranlıların Türkiye'deki artan varlığı dikkat çekmektedir.

İran'dan Türkiye'ye yönelen hareketliliklerin bir kısmı İran'ın siyasi, toplumsal ve ekonomik koşulları ile ilgilidir. Yıllardır uluslararası ambargolar ile yıpratılan İran ekonomisi uzun zamandır önemli ekonomik krizler ile mücadele etmektedir.

Diğer taraftan baskıcı ve otoriter rejimin bazı toplumsal gruplar üzerindeki baskısı 2017 yılından beri artan ve azalan biçimlerde devam etmektedir. Rejimin katı toplumsal uygulamalarının İran toplumunda önemli bir karşıtlık geliştirdiği de bir sır değildir.

Bununla birlikte Türkiye, İran toplumu için önemli bir hareketlilik alanıdır. Gerek Türkiye'nin son yıllarda insan hareketliliklerine yönelik politikaları, gerekse İran'dan kaynaklı unsurlar Türkiye'ye İran'dan yönelen insan hareketliliklerinin artmasına neden olmuştur. Son on yılda İran'dan Türkiye'ye yönelik göç ve insan hareketliliklerine ilişkin çeşitli kategorilerdeki eğilimler, bu sürecin daha somut biçimde anlaşılmasına katkı sunabilir. Tablo1 İran'dan Türkiye'ye son yıllarda yönelen göç ve insan hareketliliklerinin çeşitli kategorilerdeki sayısal verilerine işaret etmektedir.

Tablo: Türkiye'deki İranlılara Dair Veriler

		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Turist Sayısı	Toplam	34.491.098	36.837.900	36.244.632	25.352.213	32.410.034	39.488.401	45.058.286	12.734.213	24.712.266	44.564.395	49.209.180	52.629.283
	İranlılar	1.196.801	1.590.664	1.700.385	1.665.160	2.501.948	2.001.744	2.102.890	385.762	1.153.092	2.331.076	2.504.494	3 277 852
	Oran	3,43%	4,32%	4,69%	6,57%	7,72%	5,07%	4,67%	3,03%	4,67%	5,23%	5,09%	6,23%
İkamet İzinleri	Toplam	-	379.804	422.895	461.217	593.151	856.470	1.101.030	886.653	1.314.181	1.354.094	1.107.032	1.056.582
	İranlılar	-	18.856	14.276	16.000	22.457	44.313	67.164	42.425	103.401	95.036	79.505	75.758
	Oran	-	5,00%	3,40%	3,50%	3,80%	5,20%	6,10%	4,80%	7,90%	7,00%	7,20%	7,20%
Uluslararası Koruma Başvuruları	Toplam	-	-	-	66.167	112.415	114.537	56.417	31.334	29.256	33.246	19.017	9.009
	İranlılar	-	-	-	11.172	9.619	5.036	3.558	1.425	1.032	-	1.416	784
	Oran	-	-	-	16,90%	8,60%	4,40%	6,30%	4,50%	3,50%	-	7,40%	8,70%
Çalışma İzinleri	Toplam	45.823	52.295	64.521	73.549	87.182	115.837	145.232	123.574	168.103	239.835	239.835	-
	İranlılar	1.155	1.284	1.522	1.785	1.930	2.689	3.935	4.015	5.072	6.905	8.521	-
	Oran	2,50%	2,50%	2,40%	2,40%	2,20%	2,30%	2,70%	3,20%	3,00%	3,20%	3,60%	-
Düzensiz	Toplam	-	58.647	146.485	174.466	175.752	268.003	454.662	122.302	162.996	285.027	254.008	225.831
	İranlılar	-	32	35	41	111	344	677	133	913	7.352	6.383	2.632
	Oran	-	0,05%	0,02%	0,02%	0,06%	0,13%	0,15%	0,11%	0,56%	2,58%	2,51%	1,17%
Uluslararası Öğrenci	Toplam	48.183	72.178	87.903	108.076	125.138	154.505	185.047	224.048	260.289	301.694	336.366	337.119
	İranlılar	4.343	5.302	5.661	6.099	6.418	7.154	8.776	11.223	14.886	22.632	28.924	31.486
	Oran	9,01%	7,35%	6,44%	5,64%	5,13%	4,63%	4,74%	5,01%	5,72%	7,50%	8,60%	9,34%
Konut Edinimi	Toplam	-	-	22.991	18.391	22.428	40.044	45.967	41.298	59.282	68.210	30.268	23.975
	İranlılar	-	-	744	664	792	3.652	5.423	7.189	10.056	8.223	4.272	2.166

Türkiye'de İranlıların mevcudiyetine dair istatistiklere dayalı olarak hazırlanan tablonun verileri Türkiye'de çeşitli statülerde bulunan İranlıların göç ve hareketliliklerinde son on yılda belirgin ve dramatik bir artış olduğuna işaret etmektedir. Tabloda Türkiye'de İranlıların son on yıldaki sırası ile turizm, ikamet, eğitim, çalışma, düzensiz hareketlilikler ve uluslararası koruma başvurusu gibi farklı türlerde statülerine dair veriler yer almaktadır.

Türkiye'nin son yıllardaki artan turist varlığı içerisinde İranlı turistlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. 2013 yılında İran'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı 1.2 milyon iken 2024 yılında İranlı turist sayısı 3.27 milyona yükselmiştir. Toplam turist sayıları içerisinde İranlı turistlerin oranı %3.4'ten %6.2'ye çıkmıştır. Bu rakamlar son yılda İran kaynaklı turistik hareketliliklerin sayısal olarak yaklaşık üç kat, oransal olarak yaklaşık iki kat arttığına işaret etmektedir.

Türkiye'nin İran ile olan vize serbestisi anlaşması, komşu ülkeler arasında Türkiye'yi İranlı turistler açısından en kolay ulaşılabilir destinasyon haline getirmektedir. Türkiye'nin ekonomik ve kültürel cazibesinin yanında İran rejiminin çeşitli konulardaki sosyal ve siyasi baskıcı tutumunun itici rolü de artan İranlı turist sayılarında etkilidir. Turistik hareketlilikler yalnızca geçici bir yer değişikliğini ifade etmekle kalmaz; aynı zamanda düzensiz göçten uluslararası öğrenci hareketliliğine kadar uzanan uzun süreli ve kalıcı hareketliliklerin de öncülü olarak değerlendirilebilir.

İkamet izni istatistikleri de Türkiye'de yaşayan İranlıların sayılarında bir artışa işaret etmektedir. 2014 yılında 19.000'den biraz daha az olan İranlı ikamet izni sahiplerinin 2024 yılında 76.000'e yaklaştığı görülmektedir. Sayısal olarak neredeyse dört kat artan İranlıların sayısı, toplam ikamet izni verilenler içerisinde oransal olarak %5'ten %7.2'ye yükselmiştir. Bu durum kısa dönem ziyaretlerin uzun dönem kalış eğilimine doğru evrilmesinin bir emaresi olarak değerlendirilebilir. Bu artışın özellikle son dört yılda belirginleştiğini vurgulamak gerekir. İranlıların Türkiye'de eğitim, sağlık, aile, güvenlik, yaşam tarzı gibi çeşitli türden ikamet izni aldığı değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin son yıllarda artan **uluslararası öğrenci** hareketliliklerinde de İran uyrukluların üst sıralarda olduğu gözlemlenmektedir. 2013 yılında 4.343 İranlı öğrenci Türkiye'nin çeşitli yüksek öğretim kurumlarında öğrenci olarak kayıtlı iken 2024 yılında bu sayının 31.486'ya yükseldiği görülmektedir. Toplam uluslararası öğrencilerin %9.3'ünü oluşturan İranlı öğrenciler Türkiye'deki uluslararası öğrenciler sıralamasında üçüncü sırada bulunmaktadır. Söz konusu istatistiklerin özellikle son üç yılda belirgin bir artış gösterdiği görülmektedir.

Türkiye'nin uluslararası öğrenci politikalarının önemli bir yararlanıcısı olarak İran uyruklu öğrencilerin, Türkiye'nin eğitim imkanları kadar yaşam koşulları ve çalışma imkanları nedeniyle de Türkiye'yi tercih ettiği düşünülmektedir. Gerek akademik amaç-

larla gerekse diğer türden kalışların bir aracı olarak İran kaynaklı uluslararası öğrenci hareketliliklerinin artarak devam edeceği öngörülmektedir.

Türkiye'deki İranlıların sayısındaki artışın bir diğer kaynağı, **uluslararası çalışma izinlerine** ilişkin istatistiklerde görülmektedir. Son yıllarda Türkiye'deki çalışma izniyle ikamet eden İranlıların sayısı önemli ölçüde artmış; 2013'te 1.155 olan bu sayı 2023 itibarıyla 8.521'e yükselmiştir. Toplam uluslararası çalışma izinleri içindeki oransal artış ise %2.5'tan %3.6'ya doğru bir artışa işaret etmektedir. Bu durum da Türkiye'de İranlıların profesyonel amaçlar ile bulunduğunun ve kalışlarının çalışma hayatına katılarak olduğunun bir göstergesidir. Çalışma hayatına katılım, aynı zamanda uzun vadede ülkede kalma eğiliminin bir emaresi olarak okunabilir.

Konut ediniminde İranlılar son on yılda önemli bir yükselme eğilimi sergilemektedir. 2015 yılında 744 İranlı Türkiye'de konut edinmiş iken 2021 yılında bu sayı 10.056 seviyesine ulaşmıştır. 2018 yılından itibaren İran uyruklular Türkiye'de konut edinen yabancılar arasında zaman zaman ikinci, bazen de birinci sırada yer almaktadırlar. Son on yılda toplamda 43.181 İranlı Türkiye'de konut edinmiştir. Son on yıldaki toplam 371.000 civarındaki yabancılara konut satışında İranlılar %11.5 seviyesinde bir orana sahiptir.

2013 ve 2018 yılında yapılan "konut edinimi yolu ile vatandaşlık elde etme" düzenlemelerinin yabancı uyrukluların konut alımlarında etkili olduğu bilinmekle birlikte, ne kadar İran vatandaşının bu yolla Türk vatandaşlığı aldığına dair açık kaynak bir istatistiki veri bulunmamaktadır. Ancak her türden konut ediniminin yatırım amaçlı ve uzun vadeli kalma eğilimini desteklediği de bir gerçektir.

Artan turistik amaçlı ve ikamet kaynaklı hareketliliklerin, İran'dan Türkiye'ye olan **mekik ve düzensiz göç** sayılarına da belirgin biçimde etki ettiği gözlemlenmektedir. 2020 yılına kadar Türkiye'deki düzensiz göçmenler arasında İranlıların sayısı oldukça düşük seyretmiş ve 1000 kişiye dahi ulaşmamıştır. Ancak 2021 yılından itibaren dikkat çekici bir artış göstererek toplam stok içerisindeki oranları %2,5 seviyelerine ulaşmıştır. Türkiye'de tespit edilen toplam düzensiz göçmenler arasında İran uyruklular beşinci sırada gelmektedir. Özellikle İran'da 2018 yılından beri devam eden protest toplumsal hareketlikler, sosyal ve siyasi baskı ortamı, ekonomik kriz vb. faktörler muhalif grupların geçici güvenli bir "liman" olarak Türkiye'ye yönelmesine neden olmuş görünmektedir.

Tüm kategorilerdeki artış eğiliminin aksine 2016 yılından beri **uluslararası koruma başvurularında** genel bir azalma eğilimi izlenmektedir ve İranlıların sayısında da buna paralel bir düşüş eğilimi olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Türkiye'den uluslararası koruma talep eden yabancı uyruklular arasında İranlılar, Afganistan ve Iraklıların ardından üçüncü sırada gelmektedir. 2016 yılında 11.172 olan İran uyruklu koruma başvuru sayısı, 2023 yılında 784 olarak ilan edilmiştir. İranlı muhaliflerin ve azınlık grup mensuplarının Türkiye'de koruma amaçlı kalma ve yerleşme umutlarının azalması ve

Avrupa'ya geçme ihtimallerinin düşmesinin, bu türden siyasi sığınma talebi eğiliminin azalmasında etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde; Türkiye'deki İranlıların göç ve hareketliliklerinin, uluslararası koruma statüsü dışında, **son on yılda istikrarlı bir artış eğilimi** gösterdiği görülmektedir. Özellikle konut edinimi ve uluslararası öğrenci gibi istatistiklerdeki dramatik artış, bu hareketliliklerin uzun dönem kalma ve kalıcılığa dönüşme eğilimi içerdiğine işaret etmektedir. Çeşitli kategorilerde ikamet izin sahibi İranlı sayısının 150.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Buna turistik ve günü birlik ziyaretçilerin sayıları dahil edilmemiştir.

3

İRAN'DA OLASI SENARYOLAR VE İNSAN HAREKETLİLİKLERİ

İran'ın hali hazırdaki durumunun değerlendirmesi bu raporun sınırlarını aşmakla birlikte, olası göç ve insan hareketliliklerine dair fikir vermesi açısından belli olasılıklara ve senaryolara dayalı çıkarımlarda bulunmak anlamlı olacaktır.

İran'ın uzun yıllardır birçok açıdan uluslararası sistem ve bölgesel aktörler tarafından tecrit edilen, yıpranmış ve "yorgun" bir ülke görüntüsü verdiği temel bir tespit olarak savunulabilir. Başta ABD olmak üzere uluslararası kamuoyu tarafından ambargolar ve kısıtlamalar ile yıpratılan ülke birçok ekonomik zorluklarla mücadele etmektedir.

Son yıllarda İran'ın; Lübnan, Suriye ve Irak hattı üzerinde oluşturmaya çalıştığı ve ekonomik kaynaklarını seferber ettiği politikalarının da "başarısız" olduğu ve kendi topraklarında kurulan bir "savunma hattına" kadar gerilediği bölge uzmanlarınca değerlendirilmektedir.

Kırk beş yıl önce "devrim" yolu ile iktidara gelen İran rejiminin, toplumun önemli bir kısmı tarafından kabul görmediği ve sıklıkla toplumsal protesto hareketleri ile sınandığı bir başka gerçektir. Son 10 yılda ekonomik krizlere ve toplumsal baskıcı uygulamalara karşı çok sayıda, harareti yüksek sokak hareketi meydana gelmiştir. Bu toplumsal hareketliliklerin, İran'ın sosyal yapısı açısından da gelecek için öngörülemez olduğu yorumu yapılabilir.

İsrail başta olmak üzere, İran rejimi karşıtı güçler ülkede bir rejim değişikliği he-

deflediklerini açıkça ifade etmekten çekinmemektedir. İran'daki bir siyasi değişimin yumuşak ve kolay olmayacağı açıktır. İç siyasetin aktörlerinin, bu türden bir siyasi çekişmede hangi seviyede pozisyon alacakları ve dışarıdan ne tür müdahalelere açık kalacakları da ayrıca tartışılması gereken konulardır.

İran'daki olası bir rejim değişiminin yalnızca dış müdahaleler ve iç siyasi çatışmalarla sınırlı kalmayacağı, aynı zamanda ülkenin derinleşen etnik ve toplumsal kırılganlıklarını da tetikleyebileceği öngörülmektedir. Zira İran'ın heterojen demografik yapısı, özellikle merkezi otoritenin zayıflaması durumunda, bölgesel aktörlerin de müdahil olabileceği çok katmanlı bir krize dönüşme potansiyeli taşımaktadır.

İran'ın içindeki **toplumsal fay hatları**ndan bir diğeri de etnik kimliklerdir. Resmi bir kayıt olmamakla birlikte ülke nüfusunun %60'ının Farslardan, %20'sinin Azerilerden, %8'inin Kürtlerden oluştuğu tahmin edilmektedir. Bu grupların dışında Araplar, Yahudiler, Ermeniler, Beluçlar, Lurlar gibi farklı etnik ve dini kimliklerin de 88 milyonluk İran nüfusunun bir parçası olduğu bilinmektedir. Bu grupların ülke içindeki siyasi rekabetleri bir yana, özellikle bazı bölge ülkeleri için "proxy güç grupları" olarak görüldükleri akılda tutulmalıdır. Merkezi hükümet yönetiminin zaafa uğradığı herhangi bir senaryoda, toplumsal grupların nasıl bir siyasi tutum takınacakları üzerinde düşünülmesi gereken başlıklar arasındadır. Bu etnik ve toplumsal kırılganlıkların her an bir **"iç çatışma"** alanına dönüşme ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Bir dış müdahale veya iç çatışma ortamının sonucunda ne kadar insanın yerinde edileceği veya sınır ötesi bir insan hareketliliğine konu olacağını kestirmek güç olsa da en kötü senaryoda 92 milyon nüfuslu bir ülkeden Türkiye'ye yönelebilecek bir kitlesel akının milyonları bulabileceği bölge uzmanlarının vurguladıkları konular arasındadır.[7] İran'ın komşu ülkeleri arasında Türkiye'nin dışında sığınma taleplerine olumlu cevap verebilecek ulusal veya uluslararası standartlarda koruma rejimi veya düzenli hareketlilikleri yönetme kapasitesi olan bir başka ülkenin bulunmadığı bu türden bir öngörüye delil teşkil edebilir. Diğer bir husus ise İran'ın içindeki Türk etnisite kimliğine müzahir ve sayıları 20 milyondan fazla olduğu tahmin edilen gruplardır. Bu grupların hem coğrafi hem de kimlik ve kültür açısından kendilerini Türkiye'ye yakın görmeleri de olası hareketliklerde bir değişken olarak değerlendirilmelidir.

Küresel ve bölgesel olduğu kadar İran'ı da yakından ve derin etkileyen konulardan biri de **küresel ısınma ve iklim değişikliğinin** olası etkileridir. İklim değişikliği İran'ın uzun vadedeki en önemli kırılganlık unsuru olmaya adaydır.[8] İran küresel

[7] *https://aybu.edu.tr/GetFile?id=de9a7312-23f6-4c67-bbb2-915e034d1442.pdf*
[8] *https://www.nature.com/articles/s41598-025-95370-7?utm_source=chatgpt.com*

ısınmadan en derin etkilenen ve etkilenecek ülkelerden biridir. Son beş yıldır artan elektrik kesintileri, kuraklaşan su kaynakları, artan sıcaklık ve tarım rekoltelerindeki düşüşler iklim değişikliğinin izlerinin sadece genel başlıklarıdır. Ortaya çıkan bu tablodan doğrudan ve dolaylı olarak etkilenecek nüfusun anormal hareketliliklerine dair şimdiden bazı projeksiyonlar yapılmaya başlanmıştır.[9]

İklim değişikliğinin etkileri genel olarak doğrudan değil, **"kök sebep"** olarak hissedilmektedir. Diğer bir ifade ile küresel iklim değişikliğine bağlı ekonomik değişim ve dönüşümler, toplumsal hareketliliklere ve devamında siyasal hareketliklere zemin oluşturmaktadır. Bunun en önemli örneklerinden biri Suriye'dir. 2024 yılının ortalarından itibaren dünyanın en büyük **mülteci barındıran ülkesi** haline gelen İran'da halen 3.8 milyon Afgan ve 6 milyon civarında "de facto mülteci" veya benzeri statüde insan bulunuyor. 2021 yılında ABD Afganistan'dan çekilip Taliban'a idareyi bırakana kadar İran'da 1 milyon civarında Afgan mülteci bulunuyordu. Taliban'ın yönetimi eline almasından sonra özellikle Hazaralar İran'a doğru akın etmeye başladı ve 2024 yılının sonlarında Afgan mültecilerin sayısı 4 milyon seviyesine ulaştı. İran bir süredir Afganları geri göndermeye yönelik politikalar izlemekte ve Afganları baskılamaktadır.[10] Bu baskıların ekonomik koşulların ağırlaşması ve ülke içindeki istikrarın sarsılması ile daha da artacağını tahmin etmek güç değildir. İsrail ile girilen son çatışmaların da bu baskı ortamını daha da ağırlaştıracağı tahmin edilebilmektedir.

Bununla birlikte Afganistan kaynaklı Afgan göçmenlerin İran'da kalma ve yaşama alanlarının daralması, bölgeden dışarı çıkma niyetinde olanların Türkiye ve Avrupa'ya yönelmeleri ihtimal dahilindedir. Afganlara yönelik artan baskı Türkiye'ye doğru düzensiz Afgan göçünü tetikleyebilir ya da artırabilir. Bu durumun çözüm kaynağı Afganistan'ın içinde aranmalıdır.

Bütün bu risklere rağmen İran'da olası bir insan hareketliliğini zorlaştıran unsurları da göz ardı etmemek gerekir. Öncelikle İran'ın köklü devlet geleneği ve Pers kimliği ülkenin bütünlüğü ve beraberliği açısından önemli özellikleridir. İran, ulus devlet geleneği öncesinden gelen güçlü bir milli kimliğe sahiptir. Diğer bir husus ise İran coğrafyasının dışarıdan gelebilecek bir askeri müdahaleye karşı oldukça zorlu ve çetin coğrafi bir karaktere sahip olmasıdır.

[9] *https://untoldmag.org/the-countdown-to-irans-day-zero-a-crisis-of-water-not-war/?utm_source=chatgpt.com*
[10] *https://www.migrationpolicy.org/article/afghan-refugees-iran*

4
SONUÇ

Uzun zamandır hem dışarıdan gelen hem içeriden yükselen toplumsal ve ekonomik baskılar, İran'da olası bir istikrarsızlık ve öngörülemezlik ortamına işaret etmektedir. Özellikle 2018 yılından beri artarak devam eden toplumsal huzursuzluklara, ABD destekli İsrail saldırılarının eklenmesi İran'ın geleceğine dair endişeleri artırmaktadır. İran "kolay yutulamaz bir lokma" olsa da ülkenin siyasal, ekonomik ve toplumsal koşulları, çeşitli biçimlerde insan hareketliklerini "tetikleyebilecek" bir potansiyele doğru ilerlemektedir. Ülkenin "yenilemez" olması "yaşanamaz" olmadığı anlamına gelmeyebilir.

Bu nedenle İran'dan Türkiye'ye veya başka bölgelere doğru yönelebilecek kitlesel bir "akın" ihtimali görünür bir zamanda güçlü bir olasılık olmamakla birlikte, İran'dan Türkiye'ye bir "göç akışı" olması ve olan akışın daha da ivmelenmesi ihtimal dışı değildir. Halen İran'dan Türkiye'ye doğru yönelmekte olan düzenli ve düzensiz insan hareketliliklerindeki artış eğilimi, mevcut "göç kanallarının" daha da genişleyebileceğine dair bir işaret olarak değerlendirilebilir. Son 10 yılda Türkiye'deki İran uyruklu nüfusun giderek artan varlığı halen İran'dan Türkiye'ye doğru bir göç akışının var olduğuna işaret etmektedir. İran'ın siyasi, ekonomik ve toplumsal koşullarının giderek daha kötüye gitmesi göç kanallarının daha da genişlemesine neden olabilir.

İkinci risk alanı ise İran içindeki büyük mülteci nüfusudur. Afganistan'dan ABD'nin çekilmesinden sonra artan ülkeden ayrılma eğilimi ve İran'ın kendi üzerindeki göç baskısını hafifletme arayışları İran'daki Afganları alternatif lokasyon arayışına itebi-

lir. Gerek hedef gerekse transit ülke olarak Türkiye'nin konumu en mümkün seçenek olarak görünmektedir. Bu nedenle İran'da meydana gelen olaylar sonrası oluşabilecek "mülteci dalgaları" Türkiye'nin dikkatli ve yakından takip etmesi gereken konulardan biridir.

Bu konu ile ilgili diğer bir riskli konu; İran'da Afganlara karşı girişilen "cadı avı", Türkiye'de savunmasız gruplara karşı kin ve nefret dalgalarını yükseltebilir. İran'ının ajanlık tartışmalarında ülke içindeki Kürt ve Afgan grupları hedef göstermesi, Türkiye'de de belli çevrelerde karşılık bulmuş görünmektedir. Bu nefret dalgasının Türkiye'de de yayılması toplumsal barış ve huzurun bozulmasına etki eden bir unsura dönüşebilir.

Bu nedenle Türkiye'nin birinci önceliği, İran'ın siyasal ve toplumsal bütünlüğünün korunması yönünde, olası kitlesel ve bireysel göç ve insan hareketliliklerini tahrik edecek unsurları engellemek yönünde olmalıdır. İran'ın huzur ve istikrarının korunması, Türkiye'nin lehine olabilecek en ideal seçenektir.

Kitlesel göç hareketlilikleri ihtimali düşük olmakla birlikte olası kitlesel ve acil hareketliliklere yönelik olarak sınır ötesinde korunaklı "insani koruma ve yardım" bölgesi oluşturmaya dair hazırlık ve senaryo çalışması yapılması önerilir. Türkiye'nin Suriye meselesinden çıkaracağı önemli dersler bulunmaktadır.

Olası hareketliliklerin sadece önleyici ve engelleyici değil, yönetilmesi gereken süreçler olduğu değerlendirilmektedir. İran'dan Türkiye'ye hedef veya transit niyetli hareketlilikler dikkatli biçimde izlenmeli ve düzenlenmelidir.

Düzensiz hareketliliklerin artması şaşırtıcı olmayacaktır. Buna yönelik önlemler alınması önerilir. Uluslararası koruma amaçlı bireysel başvuruların sayısının artması da olasılıklar arasında değerlendirilmelidir.

En iyi senaryoda dahi, İran'dan Türkiye'ye yönelik insan hareketliliklerinin artacağı, "kitlesel bir akın" olma ihtimalinin tamamen olasılık dışı olmasa da, görünür gelecekte uzak olduğu değerlendirilmektedir. Diğer taraftan İran ile Türkiye ilişkileri ve mevcut hareketlilik kanalları düşünüldüğünde, İran'dan Türkiye'ye yönelik bireysel göç ve insan hareketlilikleri "akışının" artarak devam edeceği öngörülmektedir.

GAV
GÖÇ ARAŞTIRMALARI VAKFI
MIGRATION RESEARCH FOUNDATION
مركز دراسات الهجرة

daha fazla bilgi için

/goc_vakfi /gocarastirmalarivakfi